

УДК 346.27

Дервянко Богдан Володимирович,
доктор юридичних наук, професор
(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7408-8285>

Рижкова Єлизавета Юріївна,
старший викладач
(Макіївський економіко-гуманітарний інститут,
м. Краматорськ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4990-6404>

ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИВАТНИХ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА ЇХНІХ СПІВРОБІТНИКІВ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРІВ ТА/АБО ЗАКОНОДАВСТВА

Статтю присвячено дослідженню правовідносин із застосування заходів господарської, цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності закладів охорони здоров'я та їхніх співробітників, виявленню та порівнянню підстав відповідальності, її галузевих особливостей, пошуку та наданню пропозицій щодо усунення термінологічних неточностей та суперечливих моментів у законодавстві. Вказано, що вина є обов'язковою підставою для застосування кримінальної й адміністративної відповідальності та факультативною – для господарської і цивільної; проаналізовано окремі склади правопорушень та злочинів у сфері охорони здоров'я, запропоновано зміни до норми Основ законодавства України про охорону здоров'я.

Ключові слова: господарська відповідальність; адміністративна відповідальність; кримінальна відповідальність; вина; правопорушення; делікт; злочин; склад злочину.

Постановка проблеми. Суспільна важливість сфери медицини спричинила підвищені вимоги до суб'єктів господарювання, які надають послуги у вказаній сфері. Виконання функцій держави із захисту життя і здоров'я населення, забезпечення епідеміологічного добробуту населення більшою мірою покладається на заклади охорони здоров'я. За це держава як подяку могла б надавати певні пільги і привілеї. Частково це може бути зроблено в межах державно-приватного партнерства. Проте допускати будь-яких суб'єктів до захисту життя і здоров'я населення є неправильним. Цим викликана наявність значної кількості процедур легітимації для закладів охорони здоров'я. У зв'язку з цим, важливого значення має дотримання порядку ліцензування та акредитації, державної реєстрації (створення) закладів охорони здоров'я, атестації медичних працівників. Зависокі вимоги до процесів утворення і легітимації, а також діяльності закладів охорони здоров'я викликають застосування заходів посиленої відповідальності до них та їхніх співробітників. Приватні заклади охорони здоров'я підлягають перевіркам різних державних органів передусім у межах їхньої компетенції. Крім цього, діяльність приватних закладів охорони здоров'я посилено контролюється різними громадськими організаціями. Але, не дивлячись на наявність значної кількості процедур перевірки, у діяльності приватних закладів охорони здо-

ров'я трапляються випадки невиконання або неналежного виконання ними та/або їхніми співробітниками умов господарських та інших договорів або законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовому забезпеченню господарської діяльності закладів охорони здоров'я присвячували увагу окремі українські вчені, а деякі з них досліджували певні аспекти відповідальності суб'єктів сфери охорони здоров'я. Серед вчених можна назвати таких, як А. О. Байда [1], В. Д. Волков та Л. М. Дешко [2; 3], З. С. Гладун [4], Д. І. Крьосний та В. Естуардо [5], Л. І. Куш [6], О. П. Литвин [7; 8; 9], В. М. Пашков [10; 11; 12; 13], С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко та І. Я. Сенюта [14; 15], Н. В. Уварова [16] та інших. Проте наявність суперечливих моментів у законодавстві щодо відповідальності у сфері освіти, як складність та комплексність відносин із відповідальності приватних закладів охорони здоров'я та їхніх співробітників, вимагають проведення додаткового міжгалузевого дослідження окреслених правовідносин.

Метою статті є проведення аналізу відносин із застосування заходів відповідальності до приватних закладів охорони здоров'я та їхніх співробітників, виявлення підстав, відмінностей та особливостей у застосуванні господарської, цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності, а також надання пропозицій щодо усунення термінологічних неточностей та суперечливих моментів у законодавстві.

У випадку невиконання чи неналежного виконання закладами охорони здоров'я своїх зобов'язань перед державою і громадянами на підставі закону, суб'єктами господарювання та громадянами на підставі договору може настати юридична відповідальність певного виду. Зазвичай юридична відповідальність передбачає несення або знання порушником певних негативних наслідків чи негараздів, державного, соціального чи іншого примусу тощо. Наприклад, під господарською відповідальністю розуміється перенесення господарським органом несприятливих економічних наслідків безпосередньо в результаті застосування передбачених до нього законом санкцій (заходів відповідальності) економічного характеру [17, с. 601]. Під господарським органом у даному випадку мається на увазі суб'єкт господарювання. Господарська відповідальність є основним видом відповідальності, що може застосовуватися до суб'єктів господарювання – приватних закладів охорони здоров'я. Крім неї, у сфері охорони здоров'я може застосовуватися відповідальність інших видів. Проте є одна законодавча неузгодженість, або помилка, на яку треба звернути увагу.

Так, Основи законодавства України про охорону здоров'я містять статтю 80 «Відповідальність за порушення законодавства про охорону здоров'я», яка є останньою у цьому НПА. У цій статті зазначено, що особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством [18]. Виходячи із наведеної норми, впливає, що у сфері медицини застосовується лише цивільна, адміністративна або кримінальна відповідальність. Проте на сьогодні набагато більше видів відповідальності може бути застосовано в будь-якій сфері економіки та громадського життя. Не виключенням є і сфера медицини. Навряд чи тут можна говорити про якісь навмисні дії законодавця чи змову вчених-цивілістів. Основи законодавства України про охорону здоров'я було прийнято на рівні Закону України 19 листопада 1992 року і затверджено підписом Президента Л. М. Кравчука. У названу статтю 80 не було внесено жодної зміни чи доповнення. Тобто цей НПА, зокрема названа норма статті 80, серйозно застаріли. Діагностуючи систему права колишнього СРСР, можна визнати її серйозно хворою в бік гіпертрофії кримінального права та кримінального покарання за злочин. У ті часи багато в чому теорія юридичної відповідальності за наявності порушення передусім мала дати відповідь на питання: «Чи наявний склад злочину?». За позитивної відповіді наставала кримінальна відповідальність. У випадку негативної відповіді ставилося питання: «Чи наявний склад адміністративного проступку?». Тобто, адміністративна відповідальність розглядалася як попередження відповідальності кримінальної. А у випадку, коли і тут була відповідь негативна – автоматично допускалося, що настає цивільна відповідальність. Вважалося, що всі дії, які не підпадають під покарання захода-

ми кримінальної відповідальності та заходами адміністративної відповідальності, – обов'язково підпадають під дію цивільно-правової відповідальності.

Ще однією застарілою неточністю названої норми є вказівка на «осіб, винних у порушенні законодавства про охорону здоров'я». Але ж вина – це одна з умов суб'єктивної сторони злочину чи правопорушення, яка характеризується умислом чи необережністю. Для кваліфікації злочину обов'язковим є визначення його складу, а вина є обов'язковою складовою обов'язкової для злочину суб'єктивної сторони. А, наприклад, для настання відповідальності за вчинення господарського правопорушення наявність складу правопорушення вишукувати чи доводити не потрібно. Підставою господарсько-правової відповідальності є сам факт правопорушення без прив'язки до ставлення до нього порушника. А тому доведення вини, власне як і її наявність, не є обов'язковими. Така сама ситуація і з частиною порушень цивільно-правового законодавства.

Отже, у ході дослідження ми підійшли до важливого питання, що полягає у визначенні підстав застосування заходів відповідальності. Так, у кримінальному та адміністративному праві підставою для застосування до порушника заходів відповідальності є вчинене ним протиправне діяння (злочин або проступок чи інший вид правопорушення), його причинно-наслідковий зв'язок із наслідками в сукупності із психологічним ставленням порушника до скоєного. Тобто, має місце визначення всіх об'єктивних і суб'єктивних ознак. Частина правопорушень у цивільному праві також передбачає визначення складу правопорушення. Стосовно іншої частини застосовуються правила, аналогічні тим, що є в господарському праві.

Статтею 218 ГК України визначено, що підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання [19]. Тобто, тут не потрібно вишукувати елементи та доводити наявність складу правопорушення, як це обов'язково має місце у кримінальному та адміністративному праві.

У теорії права зазвичай виділяють 2 групи підстав відповідальності – юридичні та фактичні. Перші визначаються правовими документами, що характеризують певну поведінку суб'єкта господарювання або учасника відносин у сфері господарювання як протиправну і передбачають за неї форму і розмір відповідальності. Перші зазвичай визначаються законом і договором. Другі (фактичні) впливають із певних життєвих ситуацій, що характеризуються законом і договором як неправомірні [17, с. 601].

Юридичні підстави, найбільш очевидно, проявляються саме в господарському праві. А тому відповідальність приватних закладів охорони здоров'я перед людьми та суб'єктами господарювання, що визначається нормами договорів між ними, можна назвати договірною. Натомість відповідальність перед іншими людьми, з якими не було укладено жодного договору, та перед державою настає в силу порушення норм закону. А тому така відповідальність приватних закладів охорони здоров'я може бути визнана позадоговірною.

Повертаючись до статті 80 Основ законодавства України про охорону здоров'я, слід зазначити, що тут має місце неточне визначення суб'єкта порушення та неповне визначення видів відповідальності [18]. Використання на позначення суб'єкта правопорушення слова «особи» в цілому є виправданим, оскільки під цей термін можна підвести і суб'єкти господарювання, і державу та інші держави, і громадян України та іноземців, що не мають статусу юридичної особи. Під цим терміном можна розуміти й об'єднання названих суб'єктів. Терміни «юридична особа» і «фізична особа» використовуються в цивільному праві на позначення суб'єкта. У господарському праві ці терміни використовуються нечасто і в основному на позначення лише однієї з багатьох характеристик суб'єкта, і аж ніяк не на позначення самого суб'єкта, як це помилково і досі робиться в науці цивільного права. У міжнародному та європейському праві та законодавстві на позначення корпоративних суб'єктів давно використовуються терміни «company», «corporation», «enterprise», «LTD» тощо. А на позначення так званої «фізичної особи» вже багато десятиліть використовуються терміни «людина» – man, person; «громадянин» – citizen; «комерсант» – merchant,

businessman. На підтвердження згадаємо Загальну декларацію прав людини – Universal Declaration of Human Rights [20]. Тобто, Декларація є актом з прав *людини*, а не з прав *фізичних осіб* (виділення наше – Б. Д. та Є. Р.). Проте термін «особа» без уточнення, яка особа, як було вказано вище, має право на знаходження в українському НПА, зокрема з питань охорони здоров'я.

Вказівку на вину порушника законодавства про охорону здоров'я необхідно змінити більш універсальним визначенням. Так, вдалою виглядає конструкція, у якій будуть відсутніми і вказівка на вину порушника, і термін «особа». Можна запропонувати формулювання на зразок: «За порушення законодавства про охорону здоров'я може бути передбачено...» або «Порушники законодавства про охорону здоров'я несуть...». Цим буде підкреслено можливість застосування санкцій до порушника законодавства у сфері медицини незалежно від того, чи навмисно, чи ненавмисно, з дотриманням чи без дотримання усіх можливих пересторог було вчинено певне правопорушення. Державу і постраждалу сторону не повинно цікавити ставлення порушника до скоєного ним. Особливо сказане стосується договірної відповідальності, яка настає внаслідок невиконання чи неналежного виконання приватним закладом охорони здоров'я або його контрагентом – людиною чи суб'єктом господарювання умов договору про надання певних медичних послуг.

У сфері, у якій діють приватні заклади охорони здоров'я, наявна значна кількість суспільних відносин, у яких беруть участь різні суб'єкти. Тому щодо до них можуть бути застосовані санкції та заходи відповідальності із різногалузевого законодавства. На сьогодні теорією права і законодавством передбачено значну кількість видів відповідальності. Серед них найбільш поширеними є кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, господарсько-правова, майнова, дисциплінарна відповідальність. Можна виділити відповідальність за видами відносин, у яких суб'єкт відповідальності бере участь. Наприклад, серед науковців та практиків часто застосовуються терміни «корпоративна відповідальність» (на позначення відповідальності у сфері діяльності корпоративних суб'єктів господарювання), «відповідальність у сфері зовнішньоекономічної діяльності», «внутрішньогосподарська відповідальність» тощо.

У зв'язку із зазначеним вище, бачиться більш правильним не доповнювати норму наведеної вище статті 80 Основ законодавства України про охорону здоров'я іншими, крім цивільної, адміністративної та кримінальної, видами відповідальності, а навпаки – прибрати і їх. Додання до наведених трьох інших відомих видів відповідальності призведе до невиправданого розширення останньої статті названого НПА, а також до потреби постійно відслідковувати появу нових видів відповідальності за різними критеріями. Потрібно максимально спростити аналізовану норму, прибравши з неї слова «цивільну, адміністративну або кримінальну». У такому випадку норма отримає вигляд: «Особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть відповідальність згідно із законодавством».

У сфері діяльності приватних закладів охорони здоров'я застосовуються різні види відповідальності до значної кількості різних суб'єктів. У зв'язку з цим, відповідальність можна вважати комплексною. Так, за невиконання чи неналежне виконання закладом охорони здоров'я умов договору про надання медичних послуг співробітникам певного суб'єкта господарювання перший несе господарсько-правову договірну відповідальність. Одночасно з цим безпосередній надавач медичної послуги (лікар чи інший медичний працівник) може нести цивільну, дисциплінарну, адміністративну, кримінальну чи іншу відповідальність. Усе залежатиме від діяння чи бездіяльності порушника і від завданої шкоди, здоров'ю чи іншим інтересам шкоди.

Відносно меншою за наслідками для порушника є цивільно-правова відповідальність. Вона застосовується до медичних працівників, які не виконали свої професійні обов'язки чи виконали їх неналежним чином. Цивільно-правова відповідальність у сфері діяльності приватних закладів охорони здоров'я має договірний характер. Договір може бути укладений між приватним закладом охорони здоров'я та іншим суб'єктом господа-

рювання чи людиною. Цей договір може мати класичну форму у вигляді єдиного документа, роздрукованого на папері та скріпленого підписами сторін, а часто й печатками. Хоча сьогодні законодавством надано суб'єктам господарювання дозвіл не використовувати печатки, проте більшість із них печатки використовує. Часто договір носить характер усної домовленості. Найчастіше це трапляється у випадку, коли другою стороною договору є людина, що не є суб'єктом господарювання. Відповідальність настає після доведення у суді провини конкретного виконавця зобов'язання (працівника приватного закладу охорони здоров'я). Постраждала сторона може подавати два різні позови – до приватного закладу охорони здоров'я та безпосередньо до лікаря, який допустив порушення. У випадку доведення провини лікаря приватний заклад охорони здоров'я може понести санкції будь-якого виду, крім кримінально-правових. Зокрема, медичний заклад може понести і цивільно-правову відповідальність, адже частиною першої статті 1172 ЦК України «Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою» передбачено, що «юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків» [21]. А до лікаря може бути застосовано цивільно-правову відповідальність перед людиною-пацієнтом чи іншим споживачем медичних чи фармацевтичних послуг. Але одночасно цей лікар може понести і будь-яку іншу відповідальність перед самим приватним закладом охорони здоров'я та перед державою. Цивільно-правова відповідальність може бути понесена внаслідок домовленості між сторонами договору у сфері медицини або за рішенням суду.

Особливістю цивільно-правової відповідальності лікарів закладів охорони здоров'я і, відповідно, самих закладів, є необхідність доведення наявності вини з боку лікаря. Вона може бути у формі умислу (рідше, але трапляється, коли лікар продає пацієнту дорогі ліки неналежної якості або дорогі ліки, що можуть нашкодити саме цьому пацієнту) або необережності (настає частіше, коли лікар недооцінює небезпеку або переоцінює свої можливості чи можливості пацієнта). У цьому полягає головна її відмінність від господарсько-правової відповідальності закладу охорони здоров'я. Також другою важливою відмінністю є необхідність доведення складу правопорушення чи делікту. Особливої уваги, крім суб'єктивної сторони правопорушення, основним елементом якої є вина, потребує й об'єктивна сторона правопорушення, що полягає у необхідності доведення причинно-наслідкового зв'язку між діями чи бездіяльністю закладу охорони здоров'я та/або лікаря та негативними наслідками. Постраждала сторона повинна довести, що тяжкі наслідки чи шкода її майновим чи немайновим інтересам настали саме внаслідок дій чи бездіяльності порушника. Якщо їй цього не вдається, то і цивільно-правової відповідальності ані медичного працівника, ані медичного закладу не буде. Їм не заборонено доводити свою невинуватість. Більше того, це є їхнім правом. Порушник може бути звільнений від відповідальності у разі настання обставин, що характеризуються законодавством як форс-мажор або дія непереборної сили. Загальні питання застосування до порушника санкцій цивільно-правової відповідальності визначено главою 82 ЦК України [21].

Цивільно-правова відповідальність зазвичай вважається більш м'якою порівняно з іншими видами відповідальності. Більш жорсткою зазвичай вважається адміністративна відповідальність. Таку відповідальність можуть нести як суб'єкти господарювання, зокрема приватні заклади охорони здоров'я, так і їхні співробітники. Відповідальність останніх визначено КУпАП. Частиною першою статті 9 цього НПА адміністративне правопорушення (проступок) визнано протиправною, винною дією чи бездіяльністю, а частиною другою проголошено, що адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою, відповідно до закону, кримінальної відповідальності [22]. А отже, адміністративна відповідальність співробітника приватного закладу охорони здоров'я настає лише за наявності вини, а отже, і за доведеності складу правопорушення. До того ж сам КУпАП вказує на можливість застосування більш жорсткої – кримінальної відповідальності; а адміністрати-

вна відповідальність застосовується у випадку, коли порушення не тягнуть за собою кримінальної відповідальності [22].

Важливість для держави сфери охорони здоров'я частково підтверджується тим, що в особливій частині КУпАП на найпершому місці наведено главу 5 «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення». По відношенню до співробітників та/або керівників приватних закладів охорони здоров'я може бути застосовано відповідальність за вчинення наступних адміністративних правопорушень: «Порушення санітарних норм» (стаття 42); «Продаж лікарських засобів без рецепта у заборонених законодавством випадках» (стаття 42-4); «Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах» (стаття 44); «Порушення обмежень, встановлених для медичних і фармацевтичних працівників під час здійснення ними професійної діяльності» (стаття 44-2); «Порушення встановленого порядку взяття, переробки, зберігання, реалізації і застосування донорської крові та (або) її компонентів і препаратів» (стаття 45-1); «Порушення встановлених законодавством вимог щодо заняття народною медициною (цілительством)» (стаття 46-2) [22]. Проте, незважаючи на місцезнаходження глави із відповідними правопорушеннями, сама відповідальність недостатньо жорстка. А тому вагоме значення вона матиме у випадку застосування в комплексі з іншими видами відповідальності або у випадку, коли неусунення порушення чи допущення повторного порушення може призвести до настання більш жорсткої адміністративної, а то й кримінальної відповідальності.

Крім наведених видів порушень, приватні заклади охорони здоров'я та їхні працівники можуть вчиняти й інші адміністративні правопорушення, що зазіхають на загальний порядок ведення господарської діяльності, нормальне функціонування фінансової сфери, інтереси конкурентів та споживачів тощо. Часто до власників майна та керівників приватних закладів охорони здоров'я можуть бути застосовані санкції за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (стаття 162-1 КУпАП), порушення порядку ведення податкового обліку, надання аудиторських висновків (стаття 163-1 КУпАП), Неподання або несвоєчасне подання платіжних доручень на перерахування належних до сплати податків та зборів (обов'язкових платежів) (стаття 163-2 КУпАП), порушення порядку провадження господарської діяльності (стаття 164 КУпАП), порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат (стаття 164-1 КУпАП), недобросовісну конкуренцію (стаття 164-3 КУпАП), несвоєчасне здавання виторгу (стаття 164-4 КУпАП), порушення законодавства з фінансових питань (стаття 164-2 КУпАП), порушення законодавства про закупівлі (стаття 164-14 КУпАП). Кожен із наведених складів правопорушень є важливим і стоїть на захисті інтересів держави, громадян і суб'єктів господарювання від неякісної або нечесної роботи приватних закладів охорони здоров'я та/або їхніх працівників, а також захисту інтересів самих приватних закладів охорони здоров'я від протиправних дій громадян та/або своїх контрагентів – суб'єктів господарювання. Важливий склад правопорушення описано у статті 164 КУпАП, диспозицією якої передбачено провадження господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без одержання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, чи здійснення таких видів господарської діяльності з порушенням умов ліцензування, а так само без одержання дозволу, іншого документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом [22]. Санкція частини першої статті є достатньо значною як для суб'єкта малого підприємництва – штраф від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. І це лише частина санкції. Інша частина санкції передбачає можливість конфіскації виготовленої продукції, знявць виробництва, сировини і грошей, одержаних унаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення [22]. А вартість обладнання тощо може бути набагато більшою, ніж штраф у 2 тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Диспозиція частини другої цієї статті передбачає повторність та отримання доходу у великих розмірах.

За це правопорушення санкція статті передбачає штраф від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а конфіскація виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини і грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення стає обов'язковою [22]. Як бачиться, такі штрафні санкції є достатньо чутливими для будь-якого суб'єкта господарювання у сфері медицини. Вони мають виступати стимулом для виконання вимог щодо ліцензування та отримання спеціальних дозволів приватним закладом охорони здоров'я. А можливість посилення санкцій за повторність і особливо – застосування конфіскації в обов'язковому порядку має сприяти проходженню легітимації приватними закладами охорони здоров'я чітко в межах закону.

Найбільш жорсткими санкціями серед тих, що можуть бути застосовані до власників майна, керівників чи працівників приватних закладів охорони здоров'я, є кримінально-правові санкції. Останнім часом у працях окремих юристів висловлюється думка щодо запровадження «кримінальної відповідальності юридичних осіб». Більше того, сьогодні у КК України наявний розділ XIV¹ Загальної частини «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», а статтею 96⁶ «Види заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб» передбачено, що до суб'єктів господарювання у рамках кримінального провадження може бути застосовано штраф, конфіскацію майна, ліквідацію [23]. Проте, на нашу думку, і дії законодавця із включення названого розділу до КК України, і наведені погляди є хибними і такими, що суперечать принципам усіх наявних в Україні галузей права. Передусім теорія кримінального права і КК України передбачають, що суб'єктом злочину є людина – фізична осудна особа. А отже, поширення кримінальної відповідальності на суб'єкти господарювання потребує кардинальної зміни основних засад кримінального права. Так само у випадку запровадження такої відповідальності потрібно буде змінювати і господарське законодавство в частині зміни підстав відповідальності та прирівняння суб'єкта господарювання до людини. Через усе вказане пропонуємо навіть не розглядати питання щодо застосування кримінальної відповідальності до суб'єктів господарювання у сфері медицини. Ті самі ліквідацію суб'єкта господарювання, штраф чи конфіскацію майна може бути застосовано і в межах іншої відповідальності, яка існує достатньо давно, не викликає полеміки і не породжує суперечок.

Загальні положення кримінальної відповідальності щодо можливого її застосування до посадових осіб чи керівників приватних закладів охорони здоров'я визначено у розділі II Особливої частини «Злочини проти життя і здоров'я особи». Серед найбільш поширених складів злочинів, які можуть вчиняти працівники приватних закладів охорони здоров'я, можна назвати наступні злочини. Стаття 131 «Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби» може бути застосована у випадку неякісного забезпечення медичного закладу обладнанням та устаткуванням, дезінфекційними та іншими засобами, а також роботи недостатньо підготовлених медичних працівників [23]. Видається, що головною проблемою тут може бути фінансове забезпечення діяльності медичного закладу, адже навряд чи скоєння такого злочину можливе у достатньо матеріально забезпеченому медичному закладі. Відповідальність за злочин, визначений статтею 132 «Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби» несуть службові особи приватного закладу охорони здоров'я [23]. І хоча тут відносини напряму не пов'язані з господарською діяльністю закладу охорони здоров'я, проте такі дії можуть завдати шкоду його репутації і виступити негативною рекламою на конкурентному ринку медичних послуг.

Крім наведених складів злочинів, у розділі II Особливої частини «Злочини проти життя і здоров'я особи» містяться два склади злочинів, які стоять на захисті інтересів саме закладів охорони здоров'я від непрофесійних і злочинних дій потенційних протизаконних конкурентів. До цих складів злочинів можна віднести незаконне проведення абортів (стаття 134 КК України) і незаконну лікувальну діяльність (стаття 138 КК України) [23]. Завдяки

наявності цих двох складів злочинів держава може хоча б якось боротися із виконанням функцій медичних працівників сторонніми особами, які не мають медичної освіти, а також із шахрайськими організаціями.

Наступні чотири склади злочинів (передбачені статтями 139 «Ненадання допомоги хворому медичним працівником», 140 «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником», 141 «Порушення прав пацієнта» і 145 «Незаконне розголошення лікарської таємниці» [23]) меншою мірою пов'язані з господарською діяльністю приватного закладу охорони здоров'я й більшою мірою – із виконавською дисципліною окремих службових осіб і лікарів, а також із якістю підбору кадрів. Як і у випадку зі злочином, передбаченим статтею 132, скоєння цих злочинів співробітниками приватного закладу охорони здоров'я може призвести до завдання шкоди діловій репутації такого закладу і втраті потенційних клієнтів. Відомо, що негативна інформація щодо суб'єкта господарювання спроможна багато років супроводжувати такий суб'єкт і завдавати йому збитків. Великі промислові та інші суб'єкти господарювання можуть відмовитися від укладання договорів на медичне обслуговування своїх співробітників медичним закладом, співробітники якого скоювали наведені вище злочини.

Чи не найбільш резонансним у діяльності будь-якого медичного закладу є злочин, передбачений статтею 139 «Ненадання допомоги хворому медичним працівником» [23]. І хоча суб'єктом злочину є медичний працівник, а не медичний заклад, скоєння цього злочину може бути пов'язано з політикою діяльності останнього. Часто в екстрених випадках до приватних закладів охорони здоров'я можуть потрапляти особи, чий життя і здоров'я знаходяться під серйозною загрозою. Якщо приватний заклад охорони здоров'я відмовляється надавати безкоштовну допомогу, то, крім кримінальної відповідальності його співробітника, сам заклад може позбутися своїх клієнтів і контрагентів. Такі справи мають особливо гострий резонанс у суспільстві. Тому поточна управлінська діяльність приватним закладом охорони здоров'я має бути достатньо гнучкою щоб, з одного боку забезпечити економічну рентабельність, а з іншого – у гонитві за прибутками не забути своє пряме призначення і не втратити свою ділову репутацію. Стосовно порушення прав пацієнта (стаття 141 КК України), незаконного проведення дослідів над людиною (стаття 142 КК України), порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (стаття 143 КК України) і насильницького донорства (стаття 144 КК України) [23] приватний медичний заклад повинен технічними засобами доводити невинуватість своїх співробітників, а також сумлінно оформляти документи з пацієнтами, їх родичами та суб'єктами господарювання, що укладають договори на лікування своїх співробітників та членів їхніх сімей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З метою усунення термінологічної неточності в законодавстві та приведення його у відповідність до законодавства розвинених європейських держав запропоновано не розширювати норму статті 80 Основ законодавства України про охорону здоров'я іншими, крім цивільної, адміністративної та кримінальної видами відповідальності, а взагалі прибрати посилання на будь-які види відповідальності, залишивши вказівку на наявність юридичної відповідальності взагалі, а за конкретикою відправивши до спеціального законодавства, фактично надавши цій нормі бланкетного характеру.

Кримінальна відповідальність передбачає застосування найбільш жорстких заходів покарання до порушників. Проте її суб'єктами можуть бути медичні працівники, керівники та/або власники майна приватних закладів охорони здоров'я. У випадку вчинення названими особами менш тяжкого діяння щодо споживачів, суб'єктів господарювання – контрагентів, інших суб'єктів господарювання та людей чи держави, до них можуть бути застосовані заходи адміністративної, цивільно-правової чи дисциплінарної відповідальності. До самого закладу охорони здоров'я можуть бути застосовані адміністративно-господарські або адміністративні санкції. Перші визначені ГК України та спеціальним за-

конодавством, а другі – виключно останнім. Сам приватний заклад охорони здоров'я може нести різноманітні санкції господарсько-правової відповідальності, передбачені ГК України та спеціальними законами та підзаконними НПА. Найбільший ефект щодо впливу на поведінку порушника досягається при комплексному застосуванні санкцій до різноманітних суб'єктів одночасно – господарської та адміністративної до приватного закладу охорони здоров'я; кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, цивільно-правової до його керівників та/або працівників. Проте лише законодавче визначення форми і розміру відповідальності за те чи інше правопорушення в діяльності приватного закладу охорони здоров'я ще не свідчить про застосування санкцій до порушників. А тому не менш важливе значення має процесуальний порядок застосування санкцій до порушників різногалузевого законодавства у відносинах за участю приватних закладів охорони здоров'я. І саме в бік пошуку способів удосконалення відповідного процесуального законодавства повинні бути спрямовані найближчі розвідки за темою дослідження.

Список використаних джерел

1. Байда А. О. Відповідальність за незаконну лікувальну діяльність за КК України (аналіз складу злочину, питання кваліфікації): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 178 с.
2. Волков В., Дешко Л. Ліцензування господарської діяльності у сфері охорони здоров'я. *Правничий часопис Донецького університету*. 2004. № 2. С. 37–45.
3. Дешко Л. М. Державне регулювання господарської діяльності у сфері охорони здоров'я: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2009. 178 с.
4. Гладун З. С. Державне управління охороною здоров'я: монографія Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. 262 с.
5. Крьосний Д. І., Васкес Естуардо. Охорона здоров'я в Україні – ліцензування та акредитація: навч. посібник. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. 334 с.
6. Куш Л. І. Законодавство про підприємницьку діяльність у сфері охорони здоров'я: перспективи систематизації. *Держава і право*. 2001. Вип. 13. С. 337–339.
7. Литвин О. П. Суб'єкт злочинів проти громадської безпеки і народного здоров'я: брошура. Київ: Знання, 1997. 78 с.
8. Литвин О. П. Поняття і види злочинів проти громадської безпеки і народного здоров'я: брошура. Київ: Знання, 1998. 20 с.
9. Литвин О. П. Кримінально-правова охорона громадської безпеки і народного здоров'я: монографія. Київ: РВВ КІВС: ВКФ «Сатсанга», 1998. 285 с.
10. Пашков В. Проблеми державного регулювання правовідносин у галузі охорони здоров'я. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 4. С. 14–17.
11. Пашков В. Проблеми визначення учасників господарсько-договірних відносин у галузі охорони здоров'я. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 5. С. 34–38.
12. Пашков В. М. Господарсько-правова політика у сфері охорони здоров'я : проблеми вітальної безпеки: монографія. Київ: МОРІОН, 2007. 152 с.
13. Пашков В. М. Проблеми правового регулювання відносин в сфері охорони здоров'я (господарсько-правовий контекст): монографія. Київ: МОРІОН, 2009. 448 с.
14. Стеценко С., Сенюта І. Законодавче забезпечення охорони здоров'я в Україні. *Право України*. 2007. № 6. С. 96–100.
15. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України: підручник / за заг. ред. д. ю. н., проф. С. Г. Стеценка. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.
16. Уварова Н. В. Поняття злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 503–508.
17. Господарське право : навч. посібник у схемах і таблицях / За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. М. Л. Шелухіна. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 616 с.
18. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
19. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.

20. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. Сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення 18.12.2018).

21. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

22. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

23. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Дерев'янко Богдан Владимирович,
доктор юридических наук, професор
(Донецький юридический институт МВД України, г. Кривой Рог)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7408-8285>

Рыжкова Елизавета Юрьевна,
старший преподаватель
(Макеевский экономика-гуманитарный институт, г. Краматорск)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4990-6404>

ОБ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЧАСТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ И ИХ СОТРУДНИКОВ ЗА НАРУШЕНИЕ ДОГОВОРОВ И / ИЛИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Статья посвящена исследованию правоотношений по применению мер хозяйственной, гражданской, административной и уголовной ответственности учреждений здравоохранения и их сотрудников, выявлению и сравнению оснований ответственности, ее отраслевых особенностей, поиску и предоставлению предложений по устранению терминологических неточностей и спорных моментов в законодательстве. Указано, что вина является обязательным основанием для применения уголовной и административной ответственности и факультативной – для хозяйственной и гражданской. Проанализированы отдельные составы правонарушений и преступлений в сфере здравоохранения, предложены изменения в нормы Основ законодательства Украины о здравоохранении.

Ключевые слова: хозяйственная ответственность; административная ответственность; уголовная ответственность; вина; правонарушение; деликт; преступление; состав преступления.

Derevyanko Bogdan Vladimirovich,
Doctor of Law, Professor
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Krivyyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7408-8285>

Ryzhkova Elizabeth Yuryevna,
Senior Lecturer
(Makiivka Economics and Humanities Institute, Kramatorsk)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4990-6404>

ABOUT THE RESPONSIBILITY OF PRIVATE HEALTH ORGANIZATIONS AND THEIR EMPLOYEES FOR VIOLATION OF CONTRACTS AND / OR LEGISLATION

The article is devoted to the study of the application of measures of economic, civil, administrative and criminal responsibility in health care institutions. This article identifies and compares the basis of responsibility, its industry-specific features. It searches for proposals for eliminating terminological inaccuracies and controversial issues in legislation.

The work analyzes the individual formulations of offenses and crimes in the field of health. The article states that in order to qualify a crime it is obligatory to determine its composition. Guilt is a mandatory component of the crime. The basis of economic and legal liability and most civil offenses is the fact of the offense without linking the offender's attitude to it. Therefore, proof of guilt, as well as the presence of guilt, are not mandatory. The same situation exists in violations of civil law.

Therefore, the term "guilty person" in Article 80 "Fundamentals of legislation of Ukraine about health care" is incorrect.

In the area in which private health facilities operate, there is a significant amount of public relations involving various actors. Therefore, in relation to them, sanctions and measures of responsibility can be applied from different areas of legislation. Among the types of liability the most common are criminal, administrative, civil, economic, legal, property, disciplinary responsibility.

The article allows to emphasize corporate responsibility (to denote responsibility in the field of corporate business entities), responsibility in the sphere of foreign economic activity, internal economic responsibility.

In order to cover all types of legal liability that can be applied in private healthcare institutions, the article proposes not to supplement the legal norm with other types of liability. On the contrary, it is necessary to remove civil, administrative, criminal liability and leave an indication of legal liability in general. In fact, there is an endowment of this norm with a blanket character.

Key words: *economic responsibility; administrative responsibility; criminal liability; guilt; offense; crime; corpus delicti.*

Надійшла до редколегії **5.11.2018**